

המנהג שלא לתת פרוסת המוציא 'ביד' המסובים/אורי מסלה

פתיחה

הנה מרן השו"ע (או"ח ס' קסז י"ח) כתב בהלכות בציעת הפת: "הבוצע לחם נותן פרוסה לפני כל אחד והאחד נוטל פרוסה בידו, ואין הבוצע נותן ביד האוכל אא"כ היה אבל. (פרשה ציון בידיה איכה א, יז)". ע"כ. מדברי השו"ע נראה שהבוצע לחם אסור לו לתת ביד המסובים לחם שהוא מנהג אבלות. ונפשי בשאלתי אם יש לחוש על אודות מנהג ק"ק יהודי אתיופיה שהבוצע נותן לחם הנקרא 'דאבו' ביד המסובים שהוא נעשה בדרך כבוד בנתינת לחם לקבל מגדול החבורה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

לא ברור מקור המנהג לאסור

והנה כתב רבי שלמה בן אדרת מגדולי הראשונים בתשובת הרשב"א (ח"א סימן רעח): שאלת במה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות ברכות זה לשונו: הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד ואינו נותן ביד האוכל אלא אם כן הוא אבל. וגם כתוב בהלכות גדולות דבבית האבל פורס גדול ויהיב דהמוציא לאבל דכתיב: פרשה ציון בידיה אין מנחם לה (איכה א'). ולא ידעתי מאין להם זה.

תשובה: זו מדברי חכמים היא להם בודאי. ומקום ידוע היה לי בזה ושכחתי. ואם אמצא אחר בדיקה אשלח ואודיעך. עכ"ד. ונראה מדברי בה"ג והרמב"ם שסברו שיש בכך מנהג אבלות לתת פרוסה ביד המסובים.

ולכאורה בדברי בה"ג מופיע מקור אסמכתא למנהג: 'פרשה ציון בידיה' (איכה א'), כלומר ציון שהיא אבלה היא דווקא פורסת ידיה כדרך אבל ולא אחרים, ומה הוקשה בכך הרשב"א. אלא הבירור מניין המקור בדברי חז"ל בגמ' בבלי או בירושלמי ובמדרשים סמך למנהג הנ"ל, והפסוק המובא 'פרשה ציון בידיה' הוא אסמכתא בעלמא שמקורו בה"ג בלבד ולא בדברי חז"ל.

ומרן הב"י ציין בבדק הבית על אתר על דברי הרשב"א: ואני מצאתיו באיכה רבתי. אולם לאחר עיון, האחרונים כתבו שלא נמצא המדרש. וכ"כ בס' מעשה

הרוקח (הל' ברכות פ"ז ה"ה): ואני הצעיר חפשתי שם ולא מצאתיה. וגם בעניין זה העיר בס' דברי ירמיהו (שם). וכ"כ בנימוקי אורח חיים (קסז, יח), ע"ש. ומטעם זה מובא בפסקי תשובות (שם קסז י"ח הערה 154): "ויש שכתבו שכיון שאינו בדברי חז"ל אלא ממוסרי חכמי הדורות בתקופת הרמב"ם ולפניו, לכן במקום שנוהגין שלא להקפיד על כך, ונותנין הפרוסה ביד לא קפדינן בהדי, ואין בזה משום איתרע מזליה ח"ו. עכ"ד.

ומצאתי להג"ר ראובן מרגליות זצ"ל בס' נפש חיה (ס' קסז י"ח), שהמקור למנהג הוא מפורש מהילקוט שמעוני משלי (רמז תתקמז). וזה"ל הילקוט: "תני, בבית האבל בחול פריס מנחם ויהיב לאבל הה"ד: "פרשה ציון בידיה" משום דאין מנחם לה, הא אם יש לה מנחם פריס מנחם, ובשבת פורס הוא בעצמו אף על פי שיש מנחם שנאמר: ברכת ה' היא תעשיר וגו'". ע"כ. ואחמ"ת אינו מובן, הילקוט מיירי בשאלה אם האבל יכול להיות הבוצע ולחלק למסובים, ורק ביום חול המנחם בוצע ובשבת פורס האבל בעצמו למרות שיש מנחם. וצ"ע.

הדברים מפורשים בדברי הריטב"א (מ"ק כד). האבל לא יכול לבצוע אלא אחרים, וז"ל: "וכן אמרו שם כי בחול אין אבל בוצע על הלחם אם יש שם אחרים שיבצעו כדכתיב (איכה א') פרשה ציון בידיה אין מנחם לה ובשבת בוצע דכתיב: ברכת ה' היא תעשיר". עכ"ד. וכך כתב בס' התשב"ץ (ס' תלב): "ירושלמי דפרק מי שמתו פרשה ציון בידיה אין מנחם לה משמע הא יש לה מנחם לא פרשה בידיה מכאן ראייה שאין לאבל לבצוע לעצמו". עכ"ד. וכך מובא הדין בשו"ע הלכות אבלות (י"ד שעט א): פריס (פירוש בוצע לחם לברך המוציא) מנחם גדול דבהון, ובשבת פריס כאורחיה. עכ"ד.

עדות מגדולי אחרונים שלא הקפידו בדבר

וכן בקודש חזיתי לגאון רבי חיים אלעזר שפירא ממונקאטש זצ"ל בספרו נימוקי אורח חיים (קס"ז, י"ח) שכתב אודות המנהג הנ"ל שלא נהגו ליזהר בזה כלל וגם הת"ח גדולים, ושמענו וידענו מפי אבותנו הקדושים ז"ל כי בשולחנו של האדם הגדול בענקים, המפורסם ברוה"ק דבריו שבעתים מזוקקים, איש אלוקים הרב מלובלין ז"ע היו מחלקים (על פי מצוותו ופקודתו) פרוסת המוציא לכל הבאים לקבל ברכתו בשבת קודש (ולא חלות שלימות). וידוע מרוב גדולי הדור

אשר היו משכימים לפתחו ונתנו בעל כרחם לכל אחד רק בידו כי על השולחן היו מסובים בש"ק רק לערך י' או י"ב אנשים לכל היותר כאשר עינינו רואות בשולחנו הטהור וכו', ושאר העולם היו עומדים צפופים ומשתחוים רווחים (גם בביתם, למצוא רווחים בישועתם) ובע"כ קבלו רובם ככולם רק בידם כנזכר.

וסיים דבריו: כיוון דהאריז"ל לא הזכיר מזה מאומה וגם הבעש"ט ז"ל ותלמידיו עד עתה והמה רבותינו לכ"ע בודאי הוי בקיאי וכו', וכיוון שלא כתבוהו כלל ונשתקע הדבר אצל העולם ע"כ שפיר נכון מנהג רבותינו הנ"ל שלא השגיחו והקפידו כלל על זה וכמשאחז"ל (פסחים ק"י): דקפיד קפדינן בהדיה, דלא קפיד לא קפדינן בהדיה. עכת"ד. ודבריו מובאים בס' אוצר הלכות (קסז, י"ח), וכן בספר מנהג ישראל תורה (שם), ע"ש.

ומ"מ מדברי הנימוקי או"ח למדנו שאין המנהג הנ"ל סותר דברי הרמב"ם והשר"ע שהכל תלוי במציאות אם מקפידים על כך בנ"א לא למסור מיד ליד והואיל וזה עניין סגולי של אתריה מזליה הדבר יכול להשתנות ממקום למקום.

טעם להחמיר דווקא בימים שנהגו לאכול בהסיבה

ושו"ר בנפש חיה (שם) שהעלה טעם נוסף לבסס מנהג גדולי אחרונים שלא הקפידו לתת פרוסה ביד המסובים. וזה"ל שם: "ונראה שמקור מנהגם היה בימים שנהגו בהסיבה שערכו שלחן מיוחד לפני כל אחד והניחו הפרוסה על שלחנו, ולאבל שהיו כופין מטתו ולא הסיב ואין עורכין לפניו שלחן לכן נתנו הפרוסה בידו, ומעתה מהנראה שאחרי שאין עורכין שלחן לפני כל אחד ביחוד אין קפידא, ועיין בדרישה יו"ד סי' שע"ט¹. עכ"ד.

1. בדומה לזה מצאנו בדין שמובא בגמ' תענית (ה:): אין משחין בשעת הסעודה שמא יקדים קנה לוושט. וכך פסק הרמב"ם (ברכות פ"ז ה"ו) והשר"ע (או"ח סימן קע, ס"א). האחרונים (עיין בשערי תשובה ס' קע ס"ק א, שהביא את האליה רבה בשם הפרישה, וכן בברכי יוסף סימן קע ס"א) כתבו הטעם שלא נזהרים בכך כיום הואיל והחשש שמא יקדים קנה לוושט היה בזמנם שנהגו לאכול בהסיבה ואילו כיום שאין דרכנו לסעוד בדרך הסיבה אין קפידא בדבר. ואכמ"ל.

ועוד מובא לבסס על אודות המנהג שלא הקפידו בכך בספר אוצר הלכות (ח"ב עמ' שצ) לגאון רבי אברהם צבי פרידמן, בשם משנת יעקב (ס' קסז י"ח) וז"ל שם: דעיקר הקפידא היתה דלאבל היו נותנין בידו, ואין האבל פושט יד לקבל הפרוסה, משא"כ מה שנוהגין העולם שכל אחד פושט ידו לקבל הפרוסה מן הבוצע, א"כ אין מנהגינו סותר למ"ש השו"ע. וכך הביא דבריו בס' מנהג ישראל תורה (ח"א או"ח עמ' רלד). ע"ש.

והלום ראיתי למו"ר רבי ראובן וובשת שליט"א (גיליונות שו"ת מחנה ראובן) שכתב לדייק מדברי בעל 'אור שרה' על הבן איש חי (ש"ר אמור, יא): אין ליתן לאחרים כזית המוציא ביד. נראה שהדגש הוא כזית ואם פחות מכזית אין קפידא ליתן ביד.

ולא תעזוב נפשי מלשאול, הרי מה לי כזית ומה לי פחות מכזית דלפי מנהגם הקפידא הוא לא לתת פרוסת לחם ביד המסובים שיש בזה מנהג אבלות. ומה שכתב בכזית דרך בציעת הפת היא בכזית ואגב אורחא מילתא נקט².

ההקפדה דווקא על האוכל ולא על המקבל

ויש לציין, פעמים כשיש רבים שסועדים על אותו שולחן והבוצע אינו יכול להעביר לכולם, יכול הבוצע לתת לאדם שאינו אוכל 'בידו' והוא יעביר לכולם הואיל וההקפדה לא ליתן ביד פרוסת המוציא זה דווקא ביד 'האוכל' ולא על המקבל. והחילוק הנ"ל העלה הרה"ג הרב מלכה בספרו הליכות ברכות (ס' קסז עמ' קיא): כל ההקפדה שלא ליתן ביד את פרוסת המוציא זהו רק לאדם האוכל, אך אם רוצה הבוצע ליתן ביד זה שלידו כדי שיעביר הלאה, אין בזה שום מניעה היות והאדם האוכל לא מקבל בידו אלא מניחים לפניו. עכ"ד. וכך נראה מלשון הרמב"ם והשו"ע: ואין הבוצע נותן ביד **האוכל** אלא אם כן היה אבל. ע"כ. הרי עיקר ההקפדה שלא ליתן ביד את פרוסת המוציא זהו רק לאדם האוכל ולא לזה

---

2. והדברים מבוארים בבא"ח שם: לא יבצע פרוסה קטנה פחות מכזית, שנראה כצר עין, ולא יותר מכביצה, שנראה כרעבתן. ע"כ. ולכאורה לפי הבא"ח אם אסור לו לבצוע פחות בכזית שנראה כצר עין, כיצד נאמר דאין איסור לבצוע לתת ביד המסובים פחות מכזית מדין הושטה מיד ליד.

שמעביר מהבוצע לאדם האוכל. ועוד שאינו דומה לאבל המקבל שאבל נותנים לו ביד כדי שיאכל.

איסור לזרוק לחם על השולחן

ועיין במש"כ בשו"ת התעוררות התשובה (ח"א ס' קכא) שאביו הכתב סופר נהג לזרוק ליושבים רחוק את פרוסת המוציא. ע"כ.

וכבר עוררו על כך גדולי האחרונים שאין לסמוך על זה לדינא, ומהם המג"א (קסז, י"ח) וכן המשנ"ב (שם, ס"ק פח) שכתבו: הבוצע את הפת ומחלק למסובים לא יזרוק את הלחם למסובים שיש בדבר ביזוי המצווה. ומבואר כבר במק"א בשו"ע (ס' קעא, א): אין זורקין הפת משום בזיון אוכלים, וכשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין אוכלין הנמאסים ע"י הזריקה, עכ"ד. השו"ע הרב (שם) כתב שיש להקפיד על כך גם שזורקין על השולחן שאין חשש למיאוס הפת. וכ"כ הבא"ח (ש"ר אמור, יא) וכך מובא בכף החיים (קסז, י"ח), וכן בילקוט יוסף (שבת א' ס"י רעד הל' כ), ע"ש.

וכפי שהזכרנו לעיל אם יש רבים בסעודה אפשרי שאחד הסועדים יעביר לכל אחד בידו את הפת.

ויש להעיר, כל מה שנהגו שלא ליתן הבוצע את הפת ביד המסובים דווקא בלחם שברכתו 'המוציא' אך בחלות מתוקות וכיוצ"ב שברכתם 'מזונות' אין קפידא בדבר.

ועוד, מובא בספר קובץ מבית הלוי (ח"ג עמוד מח בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל), ההקפדה בזה אינה אלא בפרוסת המוציא שמחלק הבוצע אך לא בשאר הפרוסות שמעבירים אחד לשני בשעת הסעודה.

היוצא מכל האמור

והנה לאחר ברור הדברים הנ"ל בס"ד. מה שהובא ברמב"ם והשו"ע שאין הבוצע רשאי לתת ביד המסובים, העירו על כך גדולי האחרונים שלא ברור מה הוא המקור בדברי חז"ל שלא נזכר בתלמוד וכתבו שלא הקפידו בדין זה. וראינו טעמים להקל בדברי האחרונים, כל מה שדברו הפוסקים להקפיד לא לתת ביד המסובים הוא דווקא בזמנם שהיו סועדים בהסיבה אך בזמננו אין קפידא בדבר (ס' נפש חיה). ועוד טעם ראינו לבעל משנת יעקב, הקפידא דווקא שנעשה בדרך

קלא

אבלות שנותנים בידו והוא לא מושיט ידיו לקבל אך באופן שכל אחד מושיט ידיו אין קפידא בדבר.

וסוף דבר, ובמקום שנהגו שלא להקפיד על כך והבוצע נותן פרוסת המוציא ביד המסובים שנעשה בדרך כבוד לקבל מגדול החבורה לא קפדינן בהדיי, ואין בזה משום איתרע מזליה ח"ו כפי שכתב הנימוקי א"ח. ויש להקפיד לבוצע לא לזרוק את הפת למסובים ואף לשולחן שיש בדבר ביזוי לפת.